

УДК 930.253 : 93/94 (497.11 Ниш) »1737/...»

ЗБИРКА ВАРИА
(1737 -)

Специфична збирка Вариа, настала је од међусобно неповезаних докумената, сасвим различитог порекла и различитих временских одредница.

Документи у збирци Вариа имају трајну документарну вредност за историјска, културолошка, политичка, социолошка и друга истраживања; једном речју извор информација за научне раднике различитих истраживачких подручја.

Збирка обухвата временско раздобље од 1737. године до данашњих дана. Највећи број докумената је на српском језику, али има и докумената на немачком, бугарском, руском, турском и грачком. Смештена је у преко 900 фасцикли са по једним или десетак и више докумената.

Најстарији документ је из 1737. године. Настао је у Аузбургу. То је заправо Бакротиск: плакат на којем је готицом исписан текст поводом предаје Ниша аустријској војсци од стране Турака, 28. јуна 1737. године. Преведен је и публикован.

Једини могући начин приказа збирке Вариа, чија је архивистичка обрада започета је примена методе слободне провенијенције. Збирка је обрађена хронолошки а делом тематски.

НАЈСТАРИЈИ ДОКУМЕНТИ

Ишчитавањем најстаријих докумената у збирци, могуће је сложити причу о граду Нишу, али и о Србији у том периоду. Најстарији међу њима је из 1737. године, већ публикован Бакротиск- приказ тренутка када аустроугарска војска преузима град Ниш од турске војске.

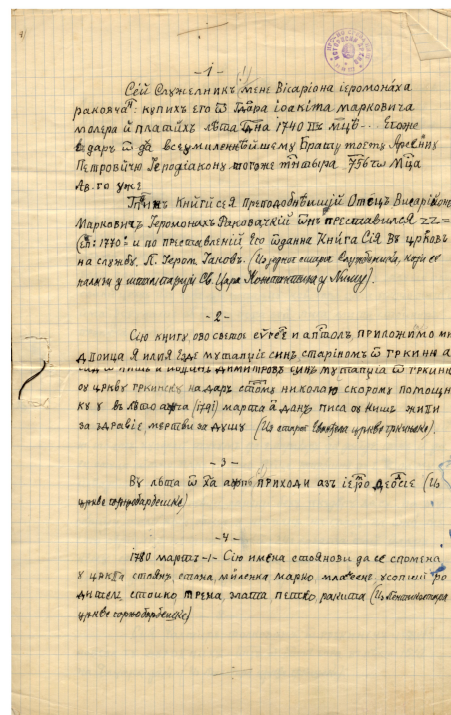
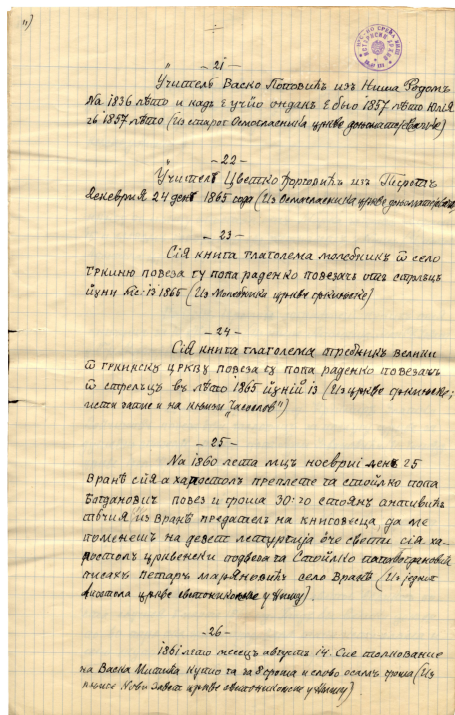
Време кнеза Александра Карађорђевића је обележено карактеристичним законима: Законом о начину примања странаца у чиновништво, Законом о смањењу пореза у зависности од броја ожењених у једној кући и Законом о

буџету Србије.

Династија Обреновић је присутна у неколико докумената: Указ кнеза Милоша Обреновића о постављењу чиновника, Здравица кнеза Михајла Обреновића поводом педесетогодишњице од Другог српског устанка, предлог Закона о издржавању породица сиромашних војника и добровољаца за време српско-турских ратова. Ослобођењем 1878. године Ниш постаје средиште државничких и политичких збивања. Најпре Конвенција о предаји Ниша српској војци, Проглас кнеза Милоша Обреновића српској војсци у тек ослобођеном Нишу, и убрзо, 1879. године, када Ниш постаје престони град, на заседању Народне скупштине у Нишу (4. новембра 1879.) кнез Милан Обреновић саопштава: „ Срећан сам што се по други пут налазим окружен народним посланицима у граду, коме је сама природа наменила да буде велико и важно средиште српско...“.

Убрзо после ослобођења Ниша, сада већ краљ Милан у Нишу потписује два значајна закона: 1. новембра 1886. Закон о Краљевско српској академији, а 2. децембра 1898. Закон о државној архиви. Васпостављање Академије наука, а наравно и Државне архиве, је заиста завршни чин устројавања једне државе. Таква држава не заборавља наравно, нишког трибуна и просветног мисионара Димитрија Милета Цветановића. Одликује га орденом Св. Саве осмога реда.

- Записи из црквених књига из 18. и 19. века. Текст је исписан црквенословенским језиком. То су записи свештеника и калуђера из којих се види начин живота, као и начин уласка писаног блага у цркве и манстире. Ишчитава се и писменост народа нишког краја као и утицај српског просветитеља Спиридона Јовановића (В-11);

Записи из црквених књига (18 и 19 век)

Указ Кнеза Милоша Обреновића о постављењу Радомира Вучковића за писара Среза Сврљшког (1859)

- Стара документа (1853-1915): укази, сведочанства, уверења, калфенска писма, плакати (В-16). Посебно се истичу сведочанства и калфенска писма која су израз правог богатства наше културе у смислу калиграфског исписивања текста. Присутно је и богатство орнаментике као украс сведочанства и еснафских писама, као и воштаних печата који су прави раритети;

- Апел иконама Јована Поповића грађанима Ниша за прикупљање прилога ради завршетка Саборне цркве у Нишу (В-517), потврда потписана од архимандрита Евстахија из Хиландара на 150 дуката, суму коју је иконом послао српској лаври манастира Хиландара, 24. јануара 1892. године (В-572/1), пуномоћје манастира Хиландара Петру Икономовићу, свештенику нишком и његовом оцу икону и протојереју Јовану да заступају манастир Хиландар у манастирском Метоху у Нишу 30. јуни 1893. године (В-572/2), писмо епископа нишког Никанора из 1889. године (В-538).

- Уговор о закупу гимназије у Нишу, 1891. године (В-13), Беседа кнеза Милана Обреновића на заседању Народне скупштине у Нишу, 4. новембра 1879. године (В- 226), Беседа његовог Величанства краља Милана приликом затварања седнице Уставотворне велике Народне скупштине у Београду 22. децембра 1888. године (В-27), Записник народне Радикалне странке од 9.2.1882. год. (В -624)

ДОКУМЕНТИ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

- Преписка Драгише Цветковића (В-34); оригинална писма Николе Узуновића (В-343); тестамент др Владана Ђорђевића (В-18); тестамент Ђоке

Јовановића (В-423); принц Ђорђе Карађорђевић (В-48); подела Краљевине Југославије на бановине са фотографијом Краља Александра Карађорђевића и фотографијама свих банова (В-107); Састав Владе Краљевине Југославије од 1918-1929. године (В-337); Административна подела Моравске бановине (В-834).

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ (1941-1944)

Дубоки трагови из периода НОБ-а (1941-1944), наметнули су три врсте докумената: биографије и записе познатих партизанских бораца (посебно скреће пажњу, на парчету папира, записана песма Душана Тасковића Срећка), документи о активностима четничког покрета и сведочења логораша о стравичним изумима људскога ума.

Збирка је богата документима из периода Други светски рат. Иако комплексно историјски обрађена тема, многи појединачни, па самим тим раритетни документи могу сложити причу која може имати и неку другу димензију за разлику од аспекта историје као тоталитета дешавања.

Из оквира ове групе докумената могу се издвојити подгрупе:

-НОП и КПЈ за време окупације Србије (1941-1945): Душан Тасковић-Срећко (преписка), оригинална његова песма, опис његове погибије (В-124 и В-394), биографија Јелке Радуловић (В-140); Проглас народу Поморавља (В-41); савезничко бомбардовање (В-86); Јелена Главашки (В-88); улазак у Загреб (В-390).

- Плакати: Проглас радницима (В-202); Акт крајскомандатуре (В-66); Брошура о партији (В- 240); Позив бугарским официрима за борбу против режима (В-233),

- Логори: Записник једног заробљеника у Норвешкој (В-59); Бекство из логора Црвени крст (В-550); Плакат о забрани пљачке (В-92); Збрињавање детета из концентрационог логора (В-411); Сећања логораша из Метхаузена (В- 842):

- Документи о Дражи Михаиловићу: летак Драже Милаиловића (В-433); војни позив организације Драже Михаиловића (В-507); бројно стање о саставу четничког корпуса (В-769)

- Документи Недићеве власти: документи Недићеве власти (В-901); полицијске пријаве (В-50); Акт начелнику Беле Паланке: наређење да се одрже предавања против комуниста (В-100); Команда српске државне страже- (добровољци) (В- 130).

ДОКУМЕНТИ ОД 1944-2000

Појединачних докумената из периода социјализма у Збирци скоро да нема, што је разумљиво, с обзиром на чињеницу, да Архив поседује комплетне фондове из свих области друштвеног и политичког живота.

Промене, настале после 90-тих година 20. века су на неки начин иновирале збирку Вариа. То су углавном, поред плаката, који су заузели место у

посебној збирци, пропагандни материјали разних странака, брошуре, леци: „Велика Србија“ 1996. године, лист Српске радикалне странке (В-878); предизборни материјал разних странака за изборе 1996. године (В-906); издања и леци политичких странака (В-906).

Приказана збирка у суштини својој вреднује и верификује прохујала временска раздобља. Стечени утисак о ризници „расутих архивалија“, заправо намеће потребу да се Архив као установа заиста вреднује као ризница државе. У том смислу није на одмет поновити мисао познатог професора теологије Калезића: „Живот појединца и народа је ток, а континуитет архива је траг.